

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Ректори Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон
ба номи Шириншох Шохтемур
доктори илмҳои кишоварзӣ, профессор
Махмадёрзода У.М.

«» соли 2021

ТАҚРИЗИ

муассисаи тақриздиханда – Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншох Шохтемур ба диссертатсияи илмии Муродова Моҳира Ҳусеновна дар мавзӯи «Баҳодихии маҳсулнокии гӯсфандон аз рӯйи нишондихандаҳои биохимиявии хун» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.01.04 - биохимия

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Масъалаи мазкур ба баҳодихии маҳсулнокии гӯсфандон бахшида шудааст. Дар солҳои охир Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷонибдори рушди истеҳсоли матоъҳои пашминро дар корхонаҳои саноатии давлатӣ ва ғайридавлатӣ бо мақсади эҳё гардонидани ҳунароҳои мардумӣ мебошад. Таҳлилҳо нишон доданд, ки яке аз манбаҳои асосии пашми хушсифати дар саноат истифодашаванда - ин парвариши гӯсфандони зоти тоҷикӣ мебошад, ки пашми нимдурушти сафеди қолинбоб доранд. Пашми ин зоти гӯсфандон аз рӯйи таркиби морфологӣ, ҷилонокӣ ва қавигии нахҳо дар саноати қолинбофӣ, барои истеҳсоли рӯйпӯшҳои патдор, моҳути ғафси патдор ва дигар матоъҳои пашмин ба таври васеъ истифода бурда мешавад. Барои сари вақт муайян намудани маҳсулнокии гӯсфандон муайян намудани сафедаҳои таркиби зардоби хун ва нишондихандаҳои иммунологии хун барои пешгӯӣ намудани аломатҳои аз нигоҳи хоҷагӣ фоидаовари гӯсфандон имкон медиҳанд, ки қучқорҳои наслдиханда аз рӯйи нишондихандаҳои тести физиологӣ биохимиявӣ интихобшуда, гарави дар оянда гирифтани барраҷаҳои хушзоти солим гарданд. Исбот гардидааст, ки маҳсулнокии

ояндаро дар чорвоҳои гуногун бо истифода аз усулҳои муайян намудани миқдори умумии сафедаҳои зардоби хун пешгӯӣ намудан мумкин аст.

Аз гуфтаҳои боло ба хулоса омадан мумкин аст, ки мавзуи интихобнамудаи рисола замонавӣ буда, муҳим мебошад.

Дурустӣ ва эътимоднокии мавзуи илмӣ. Хулоса ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия мавҷуданд, дурустии он дар қорҳои олимони хориҷа ва Тоҷикистон тасдиқи худро ёфтаанд. Аз рӯи мавзӯи таҳлилшаванда дар конференсияҳои Ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ ва дар қорҳои илмии унвонҷӯ тасвири худро ёфтаанд. Натиҷаҳои бозътимод дар шароити минтақаи Хуросони вилояти Хатлон ба даст оварда шудааст. Барои муайян намудани маҳсулнокии ояндаи ғусфандони зоти тоҷикӣ бо усулҳои биохимиявӣ миқдори умумии сафедаҳои зардоби хун ва фраксияҳои онҳо таҳлилҳо гузаронида шудаанд.

Таҳлили натиҷаҳои диссертатсия нишон доданд, ки дар диссертатсия мақсад, вазифаҳо инчунин объекти таҳқиқот дуруст интихоб карда шудааст.

Ҳадафи таҳқиқот. Баҳодиҳии маҳсулнокии ғусфандони зоти тоҷикӣ аз рӯи нишондиҳандаҳои биохимиявии хун мебошад.

Навгонии илмии таҳқиқот: Миқдори умумии сафедаҳои зардоби хун дар баррачаҳо ва ғусфандони зоти тоҷикӣ вобаста аз ҷинс ва синну сол муайян гардидааст. Қайд кардан ба маврид аст, ки байни нишондиҳандаҳои биохимиявӣ ва маҳсулнокии корелятсияи мусбӣ мавҷуд мебошад. Шаклҳои гуногуни гемоглобин ва сафедаҳои зардоби хун, ки аз тарафи гурӯҳи генҳо идора карда мешаванд, дар геноми ғусфандони зоти тоҷикӣ бо зичии гуногун вомехӯранд. Корелятсияи дақиқ байни баъзе аз нишондиҳандаҳои системаи полиморфии сафедаҳои зардоби хун, аломатҳои миқдории пашми тарошидашуда ва вазни зинда дар ғусфандони зоти тоҷикӣ муайян карда шудааст.

Нуқтаҳои ҳимояшавандаи диссертатсия аз рӯи ихтисоси 03.01.04 - биохимия инҳо мебошанд:

- фарқият байни миқдори умумии сафедаҳо ва компонентҳои асосии он, яъне албумин ва глобулинҳо дар зардоби хуни гӯсфандони зоти тоҷикӣ.
- алоқамандии бевосита байни тестҳои биохимиявӣ ва аломатҳои аз нигоҳи хоҷагӣ ғоидаовар дар гӯсфандони зоти тоҷикӣ.
- алоқии коррелясионии мусбӣ байни нишондиҳандаҳои системаи полиморфии сафедаҳои зардоби хун, аломатҳои миқдории пашми тарошидашуда ва вазни зиндаи гӯсфандони зоти тоҷикӣ.
- вобаста аз ҷинс ва синну сол муайян кардани миқдори умумии сафедаҳои зардоби хун дар баррачаҳо ва гӯсфандони зоти тоҷикӣ.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот: Аҳамияти назариявии қор аз он иборат аст, ки вобастаги байни нишондиҳандаҳои фраксияҳои гуногуни сафедаҳои зардоби хун ва маҳсулнокии гӯсфандони зоти тоҷикиро нишон медиҳад. Баъзе аз нишондиҳандаҳои зардоби хунро дар ҳамоҳангӣ бо усулҳои зоотехникӣ барои пешгӯӣ намудани маҳсулнокии ояндаи гӯсфандон истифода бурдан мумкин аст.

Аҳамияти илмӣ – таҳқиқотии натиҷаҳои бадастомада. Гӯсфандони зоти тоҷикӣ дорои иқтидори баланди генетикӣ оид ба баланд бардоштани маҳсулнокии пашмӣ ва гӯшти мебошанд, ки мо онро метавонем ба таври васеъ ҳангоми хушзоткунӣ истифода барем. Ин натиҷаҳоро хоҷагидорон метавонанд ҳангоми пешгӯӣ ва ба нақшагирии маҳсулнокии ояндаи қорво истифода баранд. Истифода бурдани тестҳои биохимиявӣ дар гӯсфандони зоти тоҷикӣ барои пешгӯӣ намудани маҳсулнокии гӯшти ва пашми хушсифат имкон медиҳад, ки самаранокии қорҳои селекционӣ ҳангоми офаридани рамаҳо, линияҳо ва оилаҳои ин зот баланд бардошта шаванд. Дар асоси натиҷаҳои ба дастомадаи системаи полиморфии сафедаҳо тавсия дода мешавад, ки барои пешгӯӣ намудани маҳсулнокии ҳангоми гузаронидани қорҳои илмӣ, таҳияи дастурҳои илмӣ аз ҷанҳои генетика ва физиология истифода бурда шаванд. Инчунин натиҷаҳоро ҳангоми

навиштани китобҳои илмӣ, дастурҳои соҳаи чорводорӣ истифода бурдан мумкин аст.

Натиҷаҳои асосии корҳои таҷрибавӣ аз рӯи диссертатсия солҳои 2018-2020 дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ маъруза ва пешниҳод шудаанд:

Пойгоҳи асосии иттилоотӣ ва озмоиши таҳқиқот. Қисми асосии кори диссертатсионӣ дар доираи мавзӯи илмӣ-таҳқиқотии кафедраи биохимияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон “Хусусиятҳои истифодабарии тестҳои физиологияи биохимиявӣ ҳангоми ташҳиси пешакии маҳсулноқӣ дар ғусфандони зоти тоҷикӣ ва дурағаҳои он”, дар озмоишгоҳи клиникаи муассисаи давлатии пажӯҳишгоҳи гастроэнтерологии Академияи илмҳои тиббӣ Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии ҷумҳурии Тоҷикистон, хоҷагии зотпарварии ба номи С. Шерназарови ноҳияи Хуросони вилояти Хатлон иҷро карда шудааст.

Интишори натиҷаҳои диссертатсия. Аз рӯи маводҳои диссертатсия 5 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд.

Диссертатсияи Муродова Моҳира Ҳусеновна дар 116 саҳифаи матни компютерӣ навишта шуда, аз қисматҳои муқаддима, 3 боб, хулоса, тавсияҳои амалӣ ва рӯйхати адабиётҳои истифодашуда иборат мебошад. Номгӯи адабиётҳои истифодашуда 121 сарчашмаро дар бар гирифта, аз ин шумора 33 – тои он кори муаллифони хориҷӣ мебошанд. Рисола 4 расм ва 24 ҷадвалро дар бар мегирад.

Дар муқаддимаи рисола муҳим будани мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи омӯзиши он мақсад ва вазифаҳои кор, наwgонии илмӣ, аҳамияти амалии натиҷаҳои таҳқиқот ва апробатсияи он оварда шудааст.

Дар боби якум қисмати шарҳи адабиётҳо маълумотҳои зиёде оид ба натиҷаи тестҳои биохимиявӣ: гемоглобин, трансферин ва фосфотазаи ишқориро дар раванди ҷуфтikuнонии чорво, хоста гирифтани чорвоҳои хушзот бо мақсади дар як самт истифода бурдан, ҷудо намудани чорво ва парвариши онҳо равона шудааст. Натиҷаҳо, ки дар адабиётҳои илмии

соҳавӣ оварда шудаанд, нишон медиҳанд, ки самти асосии хушзоткунӣ, беҳтар кардани гӯсфандон ба андозаи 80-90% аз мақсаднок, ҷудо ва хоста гирифтани мешҳо ва кучқорҳо вобаста мебошад.

Масъалаҳои камомӯхташуда ва таҳқиқнашуда нишон дода шудааст. Муҳим будани масъала, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот муайян карда шудааст.

Боби дуюм қисмати таҷрибавии рисола буда, мавод, усулҳои омӯзиш, гузаронидани таҷрибаҳоро дар гӯсфандони зоти тоҷикӣ ва усулҳои таҳқиқотиро дар бар мегирад.

Дар қисмати натиҷаҳои таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо ҳаминро қайд намудан бомаврид аст, ки рисола навис усулҳои муосири биохимиявии таҳлилро истифода бурда, рисолаи хуб омода намудааст.

Дар боби сеюм натиҷаи таҳқиқотҳо оиди омӯзиши нишондиҳандаҳои системаи полиморфии сафедаҳои зардоби хун ва алоқамандии онҳо бо баъзе аз аломатҳои миқдорӣ дар гӯсфандони зоти тоҷикӣ оварда шудааст. Дар кори диссертатсионӣ нишон дода шудааст, ки миқдори умумии сафедаҳо дар зардоби хуни гӯсфандони зоти тоҷикӣ ва баррачаҳо вобаста аз чинс ва синну сол тағйир меёбанд. Натиҷаҳо нишон медиҳанд, ки вобаста аз тағйир ёфтани синну сол, чинс, зичии пашм, ҳолати физиологии чорво нишондиҳандаҳои биохимиявӣ низ тағйир меёбанд. Муқаррар гардидааст, ки байни нишондиҳандаҳои биохимиявӣ ва маҳсулноки алоқамандии мусбӣ мавҷуд мебошад. Байни нишондиҳандаҳои системаи полиморфии сафедаҳои зардоби хун ва аломатҳои миқдорӣ: пашми тарошидашуда ва вазни зиндаи гӯсфандони зоти тоҷикӣ низ корелятсияи мусбӣ ёфт гардидааст.

Натиҷаҳои бадастомада онро ифода менамоянд, ки тағйирёбии фраксияҳои сафедагӣ вобаста ба онтогенез хусусияти умумӣ доранд. Бояд қайд намуд, ки ранги пашми сар ва пойҳо дар гӯсфандони зоти тоҷикӣ дар давоми онтогенез доимӣ буда, тағйир намеёфтаанд ва он ҳамчун индикоскунандаи генотипи чорво истифода бурда мешавад.

Хулоса ва пешниҳодҳо. Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсияро дар бар гирифта чамбаҳои назариявӣ ва амалии натиҷаҳои бадастомадаро ифода мекунад.

Автореферат ва маводҳои чопшуда ба мазмун ва муҳтавои диссертатсия мувофиқат мекунад ва ба пурагӣ моҳият ва ҳолатҳои асосии раванди таҳқиқоти ба анҷомрасидаро иникос мекунад.

Дар маҷмӯъ, унвонҷӯ Муродова Моҳира Ҳусеновна бо ҳаҷми хеле калон корҳои таҷрибавиро дар мавзӯи ба шароити имрӯза муҳим «Баҳодихии маҳсулнокии гӯсфандон аз рӯйи нишондиҳандаҳои биохимиявии хун» иҷро намудааст, ки он фаъолияти илмии ба анҷомрасида мебошад. Аммо дар баробари дастовардҳо дар диссертатсия баъзе камбудихои ислоҳшаванда низ вомерӯанд:

1. Дар матни диссертатсия баъзе хатогиҳои имлоӣ ва техникаӣ ҷой доранд.
2. Дар ҷадвалҳо коркарди биометрӣ ба таври пурра нестанд;
3. Дар номгузориҳои ҷадвалҳо хатогиҳои имлоӣ дида мешавад;
4. Номи баъзе аз ҷадвал ва расмҳо ба мавзӯ кам мувофиқат мекунад.

Бояд қайд кард, ки ин камбудихои нишондодашуда арзиши илмии рисолаи номзадии Муродова Моҳира Ҳусеновнаро паст намекунад. Камбудихои қайдгардида хусусияти ислоҳшавандгиро дорад мебошанд.

Бояд қайд намуд, ки натиҷаҳои дар кори диссертатсионӣ бадастомада, ба монанди: баъзе аз нишондиҳандаҳои зардоби хунро бо ҳамроҳангӣ бо усулҳои зоотехникӣ барои пешгӯӣ намудани маҳсулнокии ояндаи гӯсфандон истифода бурдан мумкин аст. Ҳамзамон корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соҳаи чорводорӣ, корҳои илмӣ, таҳияи дастурҳои илмӣ аз фанҳои генетика ва физиология истифода намудан мумкин аст.

Тақриз ба кори диссертатсионӣ ва автореферати Муродова Моҳира Ҳусеновна дар ҷаласаи кафедраи ҷарроҳӣ, қобилагӣ ва табобатии факултети тибби ветеринарии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш.Шоҳтемур мавриди муҳокима қарор дода шуда, аз тарафи олимони соҳа эътироф карда шуд (Суратҷаласи №8 аз 16.04.2021).

Таҳлили ҳамҷонибаи эксперт, ҷаласа ва гуфтаҳои дар боло баёншуда оиди рисолаи диссертатсионии Муродова Моҳира Ҳусеновна дар мавзӯи

«Баҳодиҳии маҳсулнокии гӯсфандон аз рӯйи нишондиҳандаҳои биохимиявии хун», мувофиқи банди 30-юми фасли 3-юми Низомномаи намунавӣ оид ба Шӯроҳои диссертатсионӣ доир ба “Пешниҳод ва ҳимояи диссертатсияҳо” (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми ноябри соли 2016 таҳти №505) ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии номзади илмҳои биология аз рӯйи ихтисоси 03.01.04 (биохимия) сазовор мебошад.

Эксперт: доктори илмҳои биологӣ,
профессори кафедраи ҷарроҳӣ, қобилагӣ
ва табобатии факултети тибби ветеринарии
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба
номи Шириншоҳ Шохтемур

Турдиев Шамсулло
Абдуллоевич

Раиси ҷаласа:

мудири кафедраи ҷарроҳӣ, қобилагӣ
ва табобатии факултети тибби ветеринарии
ДАТ ба номи Ш. Шохтемур, номзади
илмҳои ветеринарӣ

Раҳимов Фируз
Файзалиевич

котиби ҷаласа:

номзади илмҳои ветеринарӣ, дотсенти
кафедраи ҷарроҳӣ, қобилагӣ ва табобатии
ДАТ ба номи Ш. Шохтемур

Идиев Қиёмиддин
Усмонович

Имзои Турдиев Ш.А., Раҳимов Ф.Ф. ва

Идиев Қ.У. - ро тасдиқ мекунам:

**Сардори шуъбаи таъминоти ҳуқуқи ва кадрҳои
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон
ба номи Шириншоҳ Шохтемур**

Тағоева М.А.

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, н. И.Сомонӣ, к. Ҳ. Ҳақимзода, 51
факултети тибби ветеринарии ДАТ ба
номи Ш. Шохтемур

Тел.: (+992 37) 224-37-39

E-mail: Shams68@mail.ru